PAŃSTWOWE TEATRY
W CZĘSTOCHOWIE

OŻENEK

Program

PREMIERA 10. VII. 1952 r.

MIKOŁAJ GOGOL

(w stulecie śmierci)

Wkwietniu 1836 roku zdarzył się w Aleksandrowskim Teatrze w Petersburgu osobliwy wypadek. W czasie premiery „Rewizora" Gogola, oklaskiwanej tłumnie przez publiczność, część widzów w lożach, składająca się z wysokich urzędników carskiej biurokracji i szlachty ziemskiej, zamanifestowała głośno swoje oburzenie. Autor — twierdzili obrażeni czynownicy — targnął się na uznane autorytety i podpory państwa. „Ta komedia — powtarzali — nie wyjdzie naszemu państwu na zdrowie".

Malkontentów zagłuszył jednak śmiech, który przeżycia bohaterów „Rewizora" wywołały na sali. Ten śmiech rozległ się niebawem po całej Rosji i Europie. Utwory Gogola rozpętały burzę, od której zatrzęsły się fundamenty carskiego samodzierżawia. O innym utworze Gogola pisał Hercen: „Martwe dusze" wstrząsnęły całą Rosją" i w słowach tych nie było ani odrobiny przesady. W istocie, dzieła genialnego pisarza ośmieszyły i potępiły pańszczyźniany ustroj.

Trzydzieste i czterdzieste lata minionego stulecia, w których powstały utwory Mikołaja Gogola, stanowiły jeden z najbardziej ponurych rozdziałów w dziejach carskiej Rosji. Mikołaj I, stłumiwszy krwawo na samym początku swego panowania powstanie Dekabrystów (1825) otoczył kraj siecią szpiegów, postępową myśl zdławił policyjną cenzurą i zagłuszył knutem wszelkie objawy buntu. Był jednym z tych carów, którzy według słów Lenina pokazali rosyjskiemu narodowi „maksimum tego, co jest możliwe w zakresie.. katowskiej metody". W takim to okresie wystąpił na widownię Gogol, pisarz, który odważył się w całej pełni odmalować życie mikołajowskiej Rosji i ujawnić zgrozę gnijącego ustroju feudalnego.

Najwybitniejsze utwory Gogola powstały w ciągu jednego dziesięciolecia (1831 — 1842), którego plonem były cztery zbiory opowiadań („Wieczór na chutorze w pobliżu Dikońki", „Arabeski", „Mirgorod", „Opowieści petersburskie"), komedie „Rewizor" i „Ożenek", dwie scenki komiczne („Gracze" i „Teatralny podjazd") oraz pierwszy tom epopei „Martwe dusze". Większość tych dzieł przyniosła ogromną sławę autorowi, a niektóre z nich — „Opowieści petersburskie", „Rewizor" i „Martwe dusze" — należą dziś do największych klejnotów rosyjskiej i światowej literatury.

Tematem „Wieczorów", „Arabesek" i „Mirgoroda" jest życie ukraińskiego ludu i zaporożskiego kozactwa oraz ukraińskiej szlachty ziemskiej. Opowiadania te obfitują w romantyczne akcenty, motywy realistyczne splatają się tutaj z fantastyczno-baśniowymi. „Wieczory" wprowadzają po raz pierwszy do literatury rosyjskiej lud, opisując życie wiejskich dziewcząt,

PAŃSTWOWE TEATRY W CZĘSTOCHOWIE

DYREKTOR: EDMUND KRON

W 100-letnią rocznicę śmierci
MIKOŁAJA GOGOLA

OŻENEK

Komedia w 3-ch aktach. Przekład – Julian Tuwim

OSOBY:

Agafia Tichonowna, córka kupca, panna na wydaniu . . . . – E. Skalska
Arina Pantelejmonowna, ciotka . . – W. Arciszewska
Fiekła Iwanowna . . . . . – H. Zarembina
Podkolesin, urzędnik, radca dworu . . – W. Wyganowski
Koczkariew, jego przyjaciel . . . – E. Lotar
Jajecznica, egzekutor . . . . – M. Mieczyński
Żewakin, eks-oficer marynarki . . – M. Łoziński
Anuczkin . . . . . – W. Lichecki
Stiepan, służący Podkolesina . . . – A. Nowakiewicz
Starikow, kupiec . . . . . – R. Dobrzyński
Duniasza . . . . . – A. Czaplanka

Reżyser – Mieczysław Mieczyński
Kierownik Literacki – Józef Hertel
Dekoracje i kostiumy – Władysław Wagner
Kierownik techniczny – Edward Duch

Światło – Stanisław Miszczak
Kier. prac. mal. – S. Wesołowski
Kier. prac. stolarskiej – J. Krawczyk
Kier. prac. kostium. damskich – J. Niwińska
Kier. prac. peruk. – A. Szablewicz
Kier. prac. kostium. męskich – St. Bystrzycki

parobków, drwali, Kozaków oraz ich obyczaje, wierzenia, gusła i legendy. W „Mirgorodzie" ostrze gogolowskiej satyry zwraca się przeciw obszarniczej szlachcie. W noweli „Staroświeccy ziemianie" pisarz mówi o nudnym i szarym życiu patriarchalnego ziemiaństwa jeszcze z pewną dozą sentymentu, ale już w następnych opowiadaniach beznadziejność i bezsens egzystencji pańszczyźnianej szlachty stają się aż nadto widoczne. Ironia Gogola nabiera społecznej ostrości, aby niebawem przesiąknąć jadem zabójczej krytyki.

W późniejszych utworach, przedmiotem ataków Gogola stają się jego „dwaj najbardziej zaklęci wrogowie, czynownictwo i obszarnictwo". (Hercen). W „Rewizorze" i „Martwych duszach" pisarz mocno zaatakował obie te podpory carskiego samodzierżawia. Społeczny dramat ówczesnej Rosji znalazł w Gogolu niezwykłego malarza. Jego śmiech wykpił kacyków prowincjonalnej biurokracji, na której oparła się władza Mikołaja I, obniżył jej tępotę, oszustwa i moralną nicość. („Rewizor").

„Nikt przed nim — pisał o Gogolu Hercen — nie udzielił tak pełnej patologiczno-anatomicznej lekcji o czynowniku rosyjskim. Z chichotem na ustach dociera on (Gogol — przyp. aut.), do najtajniejszych zakamarków nieczystej, złowrogiej duszy czynownika". Ten sam genialny śmiech wyszydził w „Martwych duszach" pańszczyźnianą szlachtę, która handlowała zmarłymi chłopami, wyzyskiwała niemiłosiernie lud wiejski, dziwaczejąc w dusznej atmosferze szlacheckich dworków. Skąpcy, hultaje, zdziercy, warchoły i głupcy — tak mistrzowsko reprezentowani przez Pluszników, Sobakiewiczów, Nozdriewów itd. — wszyscy oni bezlitośnie oskarżali ustrój, który poniżył chłopów do roli bydła roboczego, a ich wyzyskiwaczy pozbawił godności ludzkiej.

Gogol podpatrzył w postaciach swoich komedii i w „Martwych duszach" całe zło, jakie carski reżim posiał w duszy rosyjskiego czynownictwa i ziemiaństwa. Postacie te, narysowane z niezwykłym darem realistycznym, ilustrują ogrom upadku, do jakiego doprowadził Rosję zmurszały ustrój obszarniczy. Siła ekspresji Gogola polegała na tym, że wady jego bohaterów nie przedstawiają się jako indywidualne przywary, lecz jako naturalne zjawiska pańszczyźnianego układu społecznego. Gogol wykazał, że pomiędzy praktyką społeczną jego horodniczych i Chlestakowów („Rewizor") oraz Cziczikowów i Sobakiewiczów („Martwe dusze"), a ogólnymi zasadami mikołajowskiego reżimu nie ma rozbieżności. „Nie jestem pierwszy — powiada horodniczy w „Rewizorze" — i nie jestem ostatni, wszyscy to robią". Realistyczny talent Gogola dozwolił mu zajrzeć do najtajniejszych zakątków współczesnej mu Rosji i stworzyć obraz rzeczywistości, na jaki nikt przed nim się nie zdobył.

Podobnie jak obiektywna wymowa dzieł Gogola oddziaływała rewolucjonizująco na współczesną mu epokę, tak i jego realistyczna metoda opisowa wywołała przewrót w ówczesnej literaturze rosyjskiej. Gogol wprowadził do literatury, skrępowanej oficjalnym i sztywnym żargonem dworskim, żywy język codzienny. Wzbogacił język literacki potocznymi, ludowymi powiedzonkami, przysłowiami. Jego dzieła stały się dostępne dla szarego człowieka, dla ludu, który znalazł w nim piękno swojej mowy. Styl i język Gogola były wynikiem nie tylko jego daru literackiego, ale i usilnej pracy i niebywałego pietyzmu wobec jego utworów. Autor polerował wielokrotnie swoje rękopisy, szlifował każde zdanie i słowo, a nawet często palił swoje rękopisy, o ile nie zadowalały jego surowych wymogów. „Żadna siła — pisał — nie może mnie zmusić do stworzenia, a tym bardziej do wydania dzieła, którego niedojrzałość i słabość sam widzę; raczej umrę z głodu, ale nie wydam nierozsądnego i nieobmyślanego utworu".

Wymogi, które pisarz sobie stawiał, nie były owocem kultu dla wykwintnej formy, lekceważącej treść dzieła. Przeciwnie, Gogol uważał pisarstwo za służbę społeczną i przypisywał ogromne znaczenie wychowawcze roli sztuki. „Jeśli pisarz — twierdził — przy wszystkich swoich darach wychowa się jako obywatel swojej ziemi i jako bywatel całej ludzkości i stanie się niby krzemień twardą skałą tam, gdzie potrzeba — wtedy niechaj występuje na widownię".

Gogol, którego dzieła zawierały tak potężny ładunek rewolucyjny, był z przekonań konserwatystą. Obce mu były rewolucyjne dążenia epoki, które znalazły najbardziej wyraziste odbicie w twórczości Bielińskiego, wielkiego wielbiciela twórczości Gogola. Utwory autora „Martwych dusz" zawdzięczają swoją nieśmiertelność realistycznemu geniuszowi, odwadze i uczciwości, które wzięły górę nad politycznymi zapatrywaniami autora. Ten rozdźwięk stał się jednak zgubny dla pisarza u schyłku jego życia. Oddalenie od ojczyzny — Gogol spędził 12 lat za granicą, dokąd wyjechał po wystawieniu „Rewizora", zniechęcony napaściami reakcyjnej krytyki— wpływ reakcyjnego otoczenia, długotrwała choroba i rozterka duchowa, spowodowana atakami rosyjskiej kołtunerii—to wszystko pogłębiło sprzeczność nurtującą twórczość Gogola.

Gogol padł ofiarą tragicznej pomyłki, a błędy popełnione u schyłku życia podcięły jego twórczość. Drugi tom „Martwych dusz", nad którym autor pracował niemal dziesięć lat, nie ujrzał światła dziennego. Gogol kilka razy palił różne warianty tego dzieła, z którego zachowały się nieliczne fragmenty. Usiłowania przedstawienia w dodatnim świetle tego, co pisarz potępił w pierwszym tomie, musiały spełznąć na niczym. Gogol sam dostrzegł bezowocność swoich wysiłków, chociaż nie zdawał sobie sprawy z istotnych przyczyn swojego niepowodzenia.

Ten rozdźwięk w zapatrywaniach Gogola nie mógł oczywiście przekreślić znaczenia jego genialnych utworów, nie mógł zniwelować rewolucyjnych treści „Rewizora", „Martwych dusz" i wielu nowel. Gogol przeszedł do historii jako wielki pisarz narodu rosyjskiego i jeden z największych twórców w literaturze światowej. Był bezlitosnym demaskatorem, człowiekiem, który nienawidził tyranii i ucisku i żywił szczere przywiązanie dla rosyjskiego ludu. Składając Gogolowi hołd w stulecie jego śmierci, czcimy w nim pisarza, który należy do obozu wolności i postępu, do wielomilionowych rzesz na całym świecie, walczących o sprawiedliwość i pokój.

Roman Karst.

(„Trybuna Wolności", Nr 10, 1952 r.).

Zamówienia na bilety zbiorowe przyjmuje Organizacja Widowni przy Państwowych Teatrach w Częstochowie, tel. 21-61

* * *

UWAGA: Zespoły świetlicowe!

Przy Państwowych Teatrach w Częstochowie utworzona została Komisja Patronatowa dla współpracy aktorów zawodowych z artystycznym ruchem amatorskim.

Zgłaszajcie swoje zespoły w tej sprawie do Komisji Współpracy przy Wydziałach Kultury Miejskiej i Powiatowej Rady Narodowej w Częstochowie

ZE ZBIORÓW
Andrzeja Kaushrandta

Czst zam. Nr 1996 24.6.52. R-3-36694. 1000 szt. A1 5x6. druk. kl 7 60 gr